

DEMETER ANDRÁS

ESÉLYÜNK A JÖVŐRE...

AZ OKTATÁSI RENDSZER TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK NÉHÁNY KÉRDÉSE

ABSTRACT: Die Studie behandelt einige Probleme des Unterrichtssystems. Das Niveau des Unterrichtssystems widerspiegelt immer den gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Entwicklungsstand des gegebenen Landes sowohl dessen Entwicklung als auch dessen Rückständigkeit, deshalb ist das auch in unseren Tagen von so grosser Bedeutung. Die Studie weist auf die Doppelrolle des Unterrichts-Bildungssystems hin. Einerseits kann es als eine gesellschaftliche Errungenschaft betrachtet werden, die die Erhöhung des Bildungsniveaus fördert. Andererseits kann das auch in nationalökonomischem Sinne aufgefasst werden, insofern es auch die durch die wissenschaftliche Entwicklung gestimmte und dadurch erforderte Ausbildung von Fachleuten fördert. Es hängt auch von der Qualität des Unterrichts und der Ausbildung der Effektivität und der Erfolg unserer Anlegen und Aufwendungen für die Bildung ab. Was die Zukunft von Ungarn anbelangt, von dem Standpunkt aus, ist eben die Ausnützung der Fähigkeiten des Menschen die wichtigste Aufgabe und sie ist zugleich auch eine Möglichkeit der Entwicklung.

Társadalmi fejlődésünk fokozatos felgyorsítása olyan strukturális változásokkal párosul, amelyek nemcsak a gazdaságot érintik, hanem kiterjednek a társadalmi élet valamennyi területére. A korábbi időszakokkal ellentétben sokkal gyakrabban -- olykor emberi sorsokat is alapvetően módosítva -- változnak a tevékenységek, a társadalmi munkamegosztásban kialakult helyzetek, az elfogadott normák.

Hatékonyágunk egyik alapfeltétele az ún. "emberi tényezőkben" rejlő képességek gyorsabb kiaknázása. E tanulmány arra kívánja ráirányítani a

figyelmet, hogy az oktatás-képzés rendszere, változásainak irányai milyen szerepet játszanak a képzettségi tartalékok kibontakoztatásában. Távlati céljaink, rövid távú feladataink egyaránt arra készítetnek bennünket, hogy helyesen határozzuk meg a jövő felé való "elmozdulásunk" irányát.

AZ OKTATÁS-KÉPZÉS SZEREPE

Az oktatás-képzés színvonala, szerkezete, változásainak iránya, nyitottsága mindig is tükrözte az adott társadalom fejlettségét vagy lemaradását; a kor tudományos ismeretszintjéhez való kapcsolódás mértékét, ezen keresztül pedig a fejlődés várható esélyeit is érzékeltette. A felszabadulás előtti Magyarország ellentmondásossága egyik tényezőjének az oktatási és képzési rendszer egyenlőtlensége, az általános műveltség igen alacsony színvonala tekinthető. Az akkori népesség iskolázottsági szintjével napjainkban a legelmaradottabb fejlődő országok közé sorolnának bennünket.

Joggal mondhatjuk tehát, hogy óriási társadalmi vívmányunknak tekinthető az oktatás-képzés kialakult rendszere, amely persze ma is számos megoldatlan problémával küzd. Míg 1949-ben a 15 éves korosztály 20,6 %-a legalább a 8 általános iskolában, a 18 éves korosztály 5,9 %-a a középiskolában, a 25 éves korosztály 1,9 %-a pedig a felsőoktatás valamely szintjén folytatott tanulmányokat, addig 1980-ban az előbbi sorrendnek megfelelő megoszlás a következő: 66,1 %; 23,4 %, illetve 6,5 % -- a fejlődés szembevetendő.

Tudományos elemzések már sokszor alátámasztották, hogy a gazdaság és az oktatás között szoros korreláció fedezhető fel, így közgazdasági szempontból is megítélhetjük az oktatás-képzés rendszerét. Ha a népgazdaság rendelkezésére álló erőforrások közül a természetet, a tőkét és a munkaerőt tekintjük a legfontosabbnak, akkor az oktatás-képzés a munkaerőhöz kapcsolódhat, mégpedig úgy, mint az "emberi beruházás" hatékonyságának a fokmérője. Ebben az esetben természetesen nem lehet még megközelítően pontos számításokat sem végezni, mint a termelés területén, de a hatékonyság így is érzékelhető. A mindenkori költségvetési kiadási arányok csak a rövid távú lehetőségeinket mutatják, különben is a pénzügyi források nagy része az oktatási beruházásokra és a fenntartásra fordítódik.

Többet mond számunkra, ha a ráfördítés oldaláról a következőket vesszük figyelembe: jelenleg kb. 140-150 ezer ember foglalkozik oktató-nevelő munkával; ehhez kapcsolódik a vállalatok és nem oktatási intézmények képzésben és továbbképzésben való közvetlen és közvetett tevékenysége, nem utolsósorban a családok anyagi kiadásai, s anyagiakban nem mérhető tanulást segítő időtöltése.

Eleget tud-e tenni a hatékonyság szempontjából elvárt feladatának -- a megfelelő képzettségű szakemberek kibocsátásával -- az oktatás-képzés? Az eredmény oldalon az látszik, hogy a végzettek 2/3-a valamilyen szakképesítést szerez. Jelenleg "... az átlagos magyar munkavállaló képzettsége az 1970-es évek elején-közepén nagyjából a betanított munkási szinten mozog...", amely "... nem szégyellnivaló, hanem a társadalom egy generációs emberfeletti erőfeszítésének egyik -- ha nem a legjobb -- eredménye." (KOZMA, F. 1978. 325.) A 80-as évekre természetesen pozitív irányban nagyot mozdultunk el a "betanított munkási" szintről, a változás üteme azonban nagyobb is lehetne. Ezt a nemzetközi összehasonlítások is alátámasztják. "Mind az európai szocialista országok többségében, mind a tőkés világ fejlett ipari államaiban az arányokat tekintve kétszer-háromszor annyian kerülnek évente felsőoktatásba, illetve szereznek diplomát, mint nálunk." (KOZMA, T. 1983. 39.) Ezt érzékelteti az alábbi táblázat is.

1. táblázat

Az oktatási intézmények hallgatóinak aránya néhány szocialista országban 1977-ben

Ország	Felsőfokú intézmény hallgatója a 20-24 éves népesség %-ában
Bulgária	21,3
Csehszlovákia	14,8
Lengyelország	18,8
Magyarország	12,1
NDK	28,8
Szovjetunió	21,3

Forrás: Közoktatás c. kiadvány. Kossuth 1983.

Elgondolkodtatóbb, hogy az 1980-ban még az akkori Ghana szintjén álló Dél-Korea az 1980-as évtől nemcsak a felsőoktatásban, hanem a középfokú oktatásban is túlszárnyalta a magyarországi arányokat.

2. sz. táblázat

Az oktatásra beíratkozottak aránya a megfelelő korcsoportban (%)

Ország	Alapfokú (6-11 év)		Középfokú (12-17 év)		Felsőfokú (20-24 év)	
	1960	1980	1960	1980	1960	1980
Dél-Korea	94	107	27	85	5	14
Hongkong	87	109	20	62	4	10
Szingapur	111	107	32	55	6	8
Tajvan	95	100 ^a	33	76 ^a	4	12 ^a
Japán	103	101	74	91	10	30
Magyarország	101	97	23	40	7	13

^a1977. évi adat.

Megjegyzés: A 100 feletti értékek arra utalnak, hogy a szóban forgó ország esetében az általános iskolások között vannak, akik a megjelölt korhatár alattiak vagy felettiak.

Forrás: Hernádi András: A távol-keleti kihívás: Japán, a "négyek" és Kína a 80-as években. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, 1985. 102. old.

A példaként tekintett délkelet-ázsiai országok nemcsak a sajátos -- "konfuciuszi" elveken nyugvó -- munkafegyelmüknek könyvelhetik el közismerten gyors fejlődésük sikereit, hanem a társadalmi figyelem középpontjába került, szisztematikusan kifejlesztett oktatási rendszerüknek is.

AZ OKTATÁS-KÉPZÉS, MINT SZAKMASTRUKTÚRA ALAKÍTÓ TÉNYEZŐ

A képzettségi színvonallal kapcsolatban imént jelzett problémák sokkal bonyolultabbak annál, mintsem egyedül az oktatás-képzés megváltoztatásától várhatnánk a megoldást. Ugyanakkor tapasztalható, hogy az oktatási rendszer változási irányai jelentős mértékben alakítják az ún. szakmastruktúrát, illetve pozitív módon befolyásolják a szakmastruktúra és munkahelyi struktúra összhangba kerülését. A jelzet sturktúrák közötti bonyolult kapcsolatrendszer bemutatása meghaladná e tanulmány kereteit, a fogalmak értelmezése és néhány megjegyzés viszont itt is szükséges.

Szakmastruktúra: a társadalmi munkamegosztás fejlődése során kialakult szakmák összessége és a közöttük levő kölcsönös kapcsolatok együttes rendszere. **Munkahelyi struktúra:** a termelőerők színvonala és összetétele által meghatározott munkaeszközök és munkatárgyak, valamint az ezekkel összefüggő munkaszervezet. **Foglalkozási struktúra:** a társadalmi munkamegosztás által meghatározott tevékenységi területek ténylegesen betöltött rendszere.

Az említett sturktúrák közül a szakmastruktúra és a munkahelyi struktúra kapcsolata a meghatározó. A foglalkozási struktúra a munkahelyi struktúra sajátos vetületének tekinthető, amely egyben a szakma- és munkahelyi struktúrák ütközésének a színtere. A szakmastruktúra és munkahelyi struktúra között jelentős strukturális feszültségek keletkezhetnek, amelyek a foglalkoztatottság problémáira vezethetők vissza. A szakma- és munkahelyi struktúrák közötti inkongruencia csökkentése, illetve fokozatos megszüntetése a foglalkoztatottság leglényegesebb kérdése. A teljes foglalkoztatás elérésére tudatosan törekvő szocialista társadalomban egyrészt létre kell hozni a munkaerő keresletének és kínálatának globális egyensúlyát, másrészt el kell érni, hogy az egyensúly a munkaerő kereslete és kínálata között a szerkezeti elemek tekintetében is létrejöhessen. Természetesen itt nem lehet szó valamiféle stabil egyensúlyi állapotról -- az egyensúly csak tendenciaszerűen érvényesülhet. A teljes foglalkoztatás egyensúlya a 70-es években jelentősen megbomlott: sem globálisan, sem szerkezetét tekintve nincs összhang a munkaerő kínálata és kereslete között.

Az említett struktúrákkal szoros kapcsolatban álló oktatási rendszer fogalmán nemcsak a különböző iskolatípusok és egyéb képzési formák egy-

másraépülő, illetve egymást kiegészítő rendszerét értem, hanem ide sorolom a tanítandó ismeretanyag tartalmi színvonalát és szerkezetét is.

Az oktatás-képzés döntő jelentőséggel bír a szakmastruktúra alakításában.

Egyrészt elősegíti a szakmastruktúra elemeinek állandó korszerűsítését, másrészt kedvező irányba tereli a szerkezeti arányok változását -- az elavult szakmák korszerűbb szakmákkal való felcserélése által. Így az oktatás-képzés közvetett módon segíti a szakmastruktúra és munkahelyi struktúra összhangba kerülését. Mivel "... exportunkban kisebb szakértelem testesül meg mint importunkban...", a jövőben egyre több olyan munkahelyet kell teremteni, ahol biztosítani tudjuk, hogy a felhasznált anyag, energia, technológia stb. maximális hozzáadottérték termeléssel párosuljon. (KÖZMA, F. 1978. 325.)

Az iskolai képzés által nyújtott ismerethalmaz az egyes szakmáknak csak "durva váza" lehet, amelyre a gyakorlati tevékenység során folyamatosan még jelentős mennyiségű ismeret épül. Egyet kell érteni azokkal, akik megfelelő ismeretek fogalmában nemcsak a speciális szakismereteket, hanem az általános műveltséget és a világnézeti neveltségi szintet is beleszámítják. Ez utóbbiak szerepének növelése nemcsak társadalmi szükségességet takar. Véleményem szerint ezek hiánya vagy nem kielégítő volta a szakmastruktúra gyenge oldala -- egyben a továbbfejlesztés lehetőségének egyik tartaléka. Falusné Szikra Katalin is a képzettséggel kapcsolatos problémák közül az első helyen hívja fel a figyelmet arra, hogy a "... relative magas átlagos iskolázottsági szint ellenére .. jelentős tömegek általános képzettsége hiányos." (F. SZIKRA 1975. 137.) Pedig még a leg egyszerűbb segédmunka végzése is bizonyos szintű általános műveltséget feltételez, hiszen "értékek" nélkül nem beszélhetünk értelmes munkáról. A politikai-világnézeti elkötelezettség pedig elősegítheti a társadalmi érdekekkel való azonosulást.

A tudományos ismeretek gyors avulása kényszerítő erővel veti fel a permanens képzés szükségességét.

Az intézmények által biztosított szervezett formákon kívül szükség van az ismeretek folyamatos megújítására. Csak ez biztosíthatja a szakmai tájékozódást, a technikai fejlődéssel való lépéstartást. Mindez természetesen nemcsak a műszaki szakmákra érvényes. (Bizonyos jogászai munkakörben dolgozók semmire sem jutnának közgazdasági ismeretek nélkül, de igaz lehet

ez sok közgazdászra is fordítva. Az orvos is mind gyakrabban találkozik olyan bonyolult berendezésekkel, amelyek kezeléséhez komoly műszaki ismeretekkel kell rendelkeznie.) A permanens képzés fontosságát ma már senki sem vitatja. Azt azonban meg kell jegyezni, hogy nem alapozhatjuk a jövőnket arra, amely az egyéni tanulás, a szakirodalom folyamatos tanulmányozása tekintetében csak az öntudatra, az emberben meglévő ambíciókra számít. Tarthatatlan az a munkahelyi magatartás, amelynek érdekeltsége "... nagyrészt csak a bizonyítványhoz, a szervezett oktatásban szerzett végzettséghez kapcsolódik." "... az állandó egyéni képzésben való érdekeltség hiánya (korlátozottsága) végső soron a vállalatokat körülvevő egész gazdasági környezetben gyökeredzik." (F. SZIKRA 1975. 139-140.)

Az oktatási rendszer változásait nagymértékben befolyásolja a munkahelyi struktúra. Az oktatás-képzés színvonalával szembeni követelményeket a népgazdaság tudományos-technikai fejlettségi színvonala határozza meg, s ezeket a követelményeket többnyire a gazdasági lehetőségeinknek megfelelő munkahelyi struktúrán keresztül közvetíti. Ha feltételezzük, hogy a munkahelyi struktúra változása megfelelő, tud-e ehhez rugalmasan igazodni az oktatási struktúra? (Ez egyébként az oktatás-képzés hatékonyságát is jelzi.) A kérdésre az a válasz adható, hogy nem tud -- de nem is lenne rá képes! Az oktatási struktúra túlságosan merev rendszer ahhoz, hogy gyorsan tudjon változni. Ezért én is osztom azok nézetét, akik kételkedve fogadják az iskolarendszer alapvető struktúrális megreformálásához fűzött reményeket. Véleményem szerint -- a meglévő kereteken belül gondolkodva -- még nagyon sok lehetőség nyílik a képzés minőségének javítására. Természetesen az ésszerű szerkezeti módosításokkal magam is egyetértek. Olyan szerkezeti módosításokra gondolok, amelyek főleg a középszintű képzési rendszert érintenék. (Figyelemre méltóak ezzel kapcsolatban Kozma Ferenc elképzelései. Lásd: i.m. 328. old.) Tudniillik ezen a képzési fokon belül található a szakirányú ismeretek és az általános ismeretek színvonala tekintetében legnagyobb differenciák. A szakmai képzést nyújtó formákban az általános és világnézeti műveltségi színvonal emelésére, míg az általános gimnáziumokban -- megtartva a viszonylag magas átlagos képzettségi színvonalat -- a szakmai képzés biztosításának lehetőségeire kellene törekedni. (Már ma is van olyan gimnázium, ahol az érettségi bizonyítvány mellé gépjármű vezetői jogosítványt is szerezhetnek a tanulók.

De miért ne képezhetne például egy matematika tagozatos gimnázium számítástechnikai programozókat vagy animátorokat, az idegen nyelvre szakosodott pedig tolmácsokat.)

Ha előbb-utóbb sikerül is közelíteni a különböző középfokú iskolában végzők felsőfokú intézménybe történő bekerülési esélyeit, biztosítani kellene a "felsőfokú tanulmányokat elkezdett hallgatók innovatív szektorban való munkavállalását is persze alacsonyabb munkakörben". (KOVÁCS 1985. 96.) Ehhez jó lépésnek tekinthető az ún. technikusai képzés visszaállítása az arra alkalmas középiskolákban. A további intézkedések azonban már a felsőoktatás jelenlegi rendszerét érintik. A szakirodalomban egyre erőteljesebb igényként merül fel a "jövő egyetemének" a társadalom felé történő nagyfokú nyitása. Kívánatos lenne, ha a jelenlegi továbbképzési és továbbtanulási formákon túl lehetőséget teremtenének az egyetemeken is ahhoz, hogy széles tömegek juthassanak információs és tudományos bázisához. (KOZMA, T. 1983. 94-104.) Az esetleges strukturális változások természetesen csak akkor hozhatnak eredményt, ha egyúttal a képzésünkben alapvető szemléletváltozás történik.

Az oktatási- és munkahelyi struktúra kapcsolatára visszatérve, az joggal elvárható az oktatási rendszertől, hogy tendenciájában kövesse a munkahelyi struktúra változásait. Ha ez utóbbi "tehetetlenségénél" fogva -- bizonyos területeken -- megelőzi a társadalom átlagos képzettségi színvonalát, ez a képzettségi "többlet" csak potenciálisan létezik mindaddig, amíg a kívánt szintnek megfelelő korszerű munkahelyeket létre nem hozzák. A folyamatos fejlődés meg is kívánja, hogy bizonyos képzettségi "többlettel" rendelkezék a társadalom. Probléma csak akkor keletkezik, ha az oktatási struktúra túlzott mértékben "előreszalad" a munkahelyi struktúrához képest. Ekkor már a képzettségi színvonal terén szerzett potenciális előny valójában nem is nevezhető előnynek, hanem inkább feleslegnek. Ebben az esetben beszélünk "túlképzésről". "Nem tekinthető azonban túlképzésnek az, ha a szakmunkás azért dolgozik segédmunkás munkakörben, mert ott többet fizetnek vagy az orvos azért dolgozik az igazgatási adminisztrációban, mert nem akar vidéki munkahelyet elfogadni." (KOVÁCS 1979. 182.) Ez nem túlképzés, hanem rosszul képzés, illetve nem megfelelő foglalkoztatás.

AZ OKTATÁS ÉS A JÖVŐRE VONATKOZÓ TÁRSADALMI ELVÁRÁSOK

A szakmunkástruktúra és a munkahelyi struktúra eltéréseiből adódó inkongruencia mértékét nehéz pontosan meghatározni, de találkozunk ilyen számításokkal. (Például az egyik "oktatás gazdaságtani" számítás szerint 1974-ben az inkongruencia miatti képzési veszteségünk meghaladta -- természetesen az akkori árviszonyokat figyelembe véve -- az 1,7 milliárd forintot.) Arányát tekintve a kutatók kb. 20 %-ra becsülik a strukturális feszültségekből adódó veszteségeket. Figyelemre méltó azonban, hogy ez a mérték az ezredfordulóra is -- minden valószínűség szerint -- megmarad. A jövő képzettségi igényeit nehéz megállapítani, becsléssel -- közvetett módon -- azonban körülhatárolható és levezethető az ezredforduló munkahelyi szerkezetének megfelelő foglalkoztatási struktúra. Ha a becsült adatokat összevetjük a várható kibocsátással, megállapítható, hogy a szakmastruktúra és a foglalkozási struktúra fejlődési üteme milyen mértékben tér el egymástól.

3. sz. táblázat

A munkaerő-szükséglet és ellátottság 2000-ben

<u>Foglalkozási főcsoport és képzettség</u>	<u>Szükséglet</u>	<u>Fedezet</u>	<u>Ellátottság</u>
	<u>ezer főben</u>	<u>ezer főben</u>	<u>(százalék)</u>
<u>Nem fizikai (szellemi)</u>			
dolgozók:			
egyetemi képzettséggel	295,0	252,0	85,5
főiskolai képzettséggel	353,0	403,0	114,2
középiskolai képzettséggel	1267,0	1385,0	109,3
egyéb képzettséggel	67,0	100,0	149,2
Nem fizikai dolgozók			
összesen:	1980,0	2140,0	105,6
<u>Fizikai dolgozók</u>			
szakmunkások	1480,0	2192,0	144,7

betanított munkások	1346,0	811,0	61,7
segédmunkások	594,0	257,0	48,3
<u>Fizikai dolgozók összesen:</u>	<u>3420,0</u>	<u>3260,0</u>	<u>95,03</u>
<u>Összesen:</u>	<u>5400,0</u>	<u>5400,0</u>	<u>100,0</u>

Forrás: Olajos Árpád: A foglalkozási mobilitás és a tervezés.
Gazdaság, 1981. 1. sz. 92. old.

Ha a szakmastruktúrát a fedezet, a foglalkozási struktúrát pedig a szükséglet tükrözi, akkor a szakmastruktúra összetétele korszerűbb. (Feltételezve, hogy a jelenlegi beiskolázási arányok nem változnak.) Az inkongruenciát jelzi, hogy míg a szellemi dolgozók aránya nagyobb, a fizikai dolgozók aránya kisebb, mint amennyit igényelnének -- miközben a globális megfelelés fennáll. Az eltérést a munkahelyi struktúra viszonylagos korszerűtlensége okozza, mert -- még a becsült adatok hibalehetőségét is bealkalulva -- a betanított- és segédmunka képzettségnek megfelelő foglalkozások igénye túlzott. Természetesen az inkongruencia mértéke jóval kisebb is lehet, mert nem valószínű, hogy az oktatási struktúra "kibocsátási" arányai ne módosulnának.

A fentiek azt is jelzik, hogy a szakmastruktúra és a foglalkozási struktúra közötti ütemkülönbségek tudatosan beavatkozással csökkenthetők.

Nem az az érdekes tehát számunkra, hogy az inkongruencia megmarad-e az ezredforduló után is vagy sem, sokkal lényegesebb a változások iránya, tendenciája. Éppen az oktatási-képzési rendszer az egyik olyan tényező, amelynek jelenlegi alakulása közvetlenül hatással bírhat a közeli és a távlati jövőre egyaránt. A ma hozott döntések csak 10-15 év múlva érzékelhetők csupán, de ha ma elmaradnak az oktatás problémáinak felszámolására irányuló intézkedéseink, a 10-15 év múlva jelentkező következményeket már nem fogjuk tudni visszamenőlegesen orvosolni.

Vajon alkalmazkodtunk-e már (nem utolsó sorban az oktatási rendszer korszerűsítésével) a tudományos technikai haladás által előidézett -- néha drasztikus -- változásokhoz? Sokan nem is számítanak ilyen változásokra. Pedig akik "70 évesek lesznek 2020-ban, 1980-ban 30 évesek voltak, az 1960-as évek végén már dolgoztak, illetve még egyetemre jártak." (KOVÁCS 1981. 1284.)

Kellően felkészítettük-e az embereket a "jövő fogadására"? Fel tud-e nőni az iskola ahhoz a feladathoz, hogy az egymást váltó generációk számára eltérő ismeret- és készségstruktúrát nyújtson? Habár, az eddig bekövetkezett strukturális változások terén az egyéni és társadalmi érdek jobbra találkozott, kérdés, meddig tart ez a nyugalmas "frigy". Úgy vélem, hogy azokra a várható strukturális változásokra, amelyek egyik napról a másikra képesek semmissé tenni egyes szakmákat, sem az egyén, sem a társadalom nem készült még fel kellőképpen.

Az oktatás-képzés makroszintű követelményeinek érvényesítéséhez alapvető szemléletváltozás szükséges. Az alapismeretek folyamatos tartalmi korszerűsítése mellett ki kell alakítani fokozatosan azokat a képességeket, amelyek alkalmassá teszik az egyént a jövő megismerésére és a tudományos-technikai haladás által diktált igényekhez való alkalmazkodásra. Olyan ismereteket kell nyújtani, amelyek magukban hordozzák a folyamatos továbbfejlesztés lehetőségeit, ugyanakkor képesek megfelelően igazodni a mindenkori gyakorlat követelményeihez is. Vállalati szinten pedig a munkaerő-szükséglet előrelátóbb, megalapozottabb tervezésével hosszabb időre (legalább 3, de inkább 5 évre szólóan) kell elkészíteni a vállalati oktatási- és szakmai továbbképzési terveket. El kell jutni fokozatosan ahhoz a kívánalomhoz, hogy a vállalatok oktatási- és képzési célkitűzései ne csupán az operatív döntésekhez, hanem a hosszabb távra szóló vállalati stratégiai követelményekhez is kapcsolódjanak.

AZ OKTATÁSI REFORMOKHOZ KAPCSOLÓDÓ MEGJEGYZÉSEK

Az MSZMP KB 1972-ben hozott határozatot állami oktatás helyzetére és a továbbfejlesztésre vonatkozóan. Az azóta eltelt időszak is bizonyította, hogy időben felismertük a tudományos-technikai haladás eredményeihez való felzárkózás legfontosabb feladatait, a korszerű képzés és önképzés szélesítésének lehetőségeit. Az intézkedések főleg az alap- és középfokú oktatást érintették. Napjainkban a felsőoktatás korszerűsítésére helyeződik a hangsúly. A "reform szükségszerű, elodázhatatlan kérdéseit most kell megválaszolni. A meghozott intézkedések bizonyos irányokba elindulást eredményeznek, amelyek hosszú távú következményekkel járnak". (KOVÁCS 1985. 96.) A társadalmi-gazdasági átalakulás felgyorsult időszakában

az oktatás-képzési rendszerben is felbukkanhatnak a rendszer "természetes merevségéből" vagy egyszerűen a megszokottságból eredő negatív jelenségek, melyekhez szemléleti torzulások is párosulhatnak.

A gazdaságirányítási rendszer 80-as éveket érintő korszerűsítő intézkedései többek között az emberi képességeket, az alkotóerő kibontakoztatását is "célba veszik". Az új érték és célrendszer fontos eleme és egyben előfeltétele a teljesítményorientáció következetesebb érvényesítése. Az ún. tehetséggondozást elősegítő próbálkozások ellenére a teljesítményorientációval ellentétben az oktatásban gyakran tapasztalható az átlagos teljesítménnyel való "közmegbékélés". Az iskola esetében az átlagot formálisan már nem kell kimutatni, ettől függetlenül a valóságban mindenki ez alapján értékeli.

Az iskolaigazgató az iskolaátlagban, az osztályfőnök az osztályátlagban, a szülő gyermeke átlagában ... és sorolni lehetne tovább, hogy ki miben érdekelt... A szaktanár -- az általános iskolában -- elégtelen osztályzatot ritkán ad, illetve adhat, hiszen hatalmas ellenállásba (iskola presztízse, szülői munkaközösség stb.) ütközne, sőt az a vád is érhetné sokszor, hogy ő nem képes "jól" megtanítani az anyagot. Ha pedig -- ezt elkerülendő -- mégis "átengedi" a tanulót, az így alapvető hiányosságokkal lép a következő fokozatba. (A szakmunkásképző intézetek közismert problémája, hogy a tanulók egy része alig tud írni, olvasni vagy éppen számolni!) Miért kényszerítjük az iskolára, hogy "simítsa el" azokat az egyenlőtlenségeket, amelyek felszámolására -- egyelőre -- még a társadalom sem képes?

Úgy gondoljuk, az emberért tesszük, pedig ellene tesszük! Az a képzettséget szerzett fiatal, aki a kritikus helyzeteken mindig "megúsza valahogy", munkája során nehezen vagy egyáltalán nem fog tudni kiteljesedni, s azt így előbb-utóbb útálattal, jobb esetben csak unottan vagy közömbösen fogja végezni. S én ebben látom a legnagyobb problémát!

Véleményem szerint az általános iskola "merészebben" differenciált értékelése a mainál eltérőbb, de a valósághoz közelebb álló ismeret és készségstruktúrát tükrözne.

A hozzáértés magasabb fokú anyagi és erkölcsi megítélésének kérdése a nyolcvanok évek társadalmi vitáiban erőteljes igényként merül fel. A szellemi munka fokozatos leértékelődése előbb-utóbb súlyos társadalmi

problémává és fejlődésünk alapvető akadályává válhat. A hozzáértés elismerésének problémái az oktatásban kettős értelemben csapódnak le. Egy részük a pedagógusok társadalmi megbecsülését rontó anomáliák; a pálya elnőiesedése; a képesítés nélküli pedagógusok magas aránya stb. Egy rak-tárosi munkakör betöltéséhez is legalább 1-2 hónapos tanfolyam elvégzését igazoló "bizonyítvány" szükséges, de oda még nem jutottunk, hogy megfelelő hatékonysággal csökkentjük a képesítés nélküli pedagógusok számát.

A probléma másik oldala az iskolarendszeren kívül szerzett ismeretek elismertetése. Az egyén társadalmi felemelkedése során még mindig számtalan hierarchikus akadályba ütközik. Az egyes beosztásokhoz kötődő képesítések megszerzésének nyomása az oktatási rendszerre nehezedik, pedig az iskolák személyi és tárgyi feltételei nem alkalmasak arra, hogy önmagukban kiegyenlítsék a társadalmi egyenlőtlenségeket.

Napjaink gyakorlati változásai felerősítették az ún. "szocializmusképünk" tökéletesítésének igényét. Ez sem csupán az elmélet problémája. Az oktató-nevelő munka alapvető céljaként megfogalmazott -- s olykor hamisan tükröződő -- "sokoldalúan képzett embereszmény" kialakítására törekvő szándék gyakran ellentmondásba kerül a gyorsan változó világunkban eligazodni képtelen egyén valós helyzetével. Jó lenne, ha a társadalom jövőképehez megfelelőbben igazodó szocializmusképünk újrafogalmazott jegyei az oktatási rendszerben is érződnének.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Erdős Tibor (1974): A termelés korszerűsödése és a népgazdasági növekedés. Kossuth Könyvkiadó Bp.
- Falusné Szikra Katalin (1975): A termelékenység és hajtóerői. Kossuth Könyvkiadó Bp.
- Jánossy Ferenc (1975): A gazdasági fejlődés trendvonaláról. Magvető Könyvkiadó Bp.
- Kovács Géza (1981): A generációs tartalékok hosszú távú tervezéséről. Közgazdasági Szemle, XXVIII. évf. 11. sz.
- Kovács Géza (1979): Jövőkutatás és társadalmi tervezés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp.
- Kovács Géza (1985): Nagy távlatú fejlődéstendenciák. Magyarország 2020-ig. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete Bp.
- Kozma Ferenc (1981): Az emberi tényező a gazdasági fejlődésben. Kossuth Könyvkiadó Bp.
- Kozma Ferenc (1981): Mire képes a magyar népgazdaság? Kossuth Könyvkiadó Bp.
- Kozma Tamás (1983): Az oktatás fejlesztése: esélyek és korlátok. Kossuth Könyvkiadó Bp.
- Olajos Árpád (1981): A foglalkoztatási mobilitás és a tervezés. Gazdaság, XV. évf. 1. sz.